

Lietuviai studentai Fribūro universitete

Dr. Vykintas Vaitkevičius, Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas

Tekstas parengtas pagal pranešimą, skaitytą Bažnytinio paveldo muziejuje 2019 m. rugsėjo 27d.

Uždarius Vilniaus dvasinę ir Varšuvos Romos katalikų akademiją, aukštosios teologijos studijos Rusijos imperijoje nuo 1867 iki 1914 m. buvo galimos tik Sankt Peterburgo imperatoriškoje Romos katalikų dvasinėje akademijoje. Tačiau būta valstybės finansuojamų vietų limitu, vadinasi, į akademiją patekdavo išrinktieji (pvz., Seinų vyskupija į Peterburgo dvasinę akademiją kas antri metai galėjo siųsti po vieną atstovą). Į studijas užsienio universitetuose Rusijos caras ir Liaudies švietimo ministerija žiūrėjo labai atsargiai ir apskritai siuntė ten mokytis jaunuolius tik iš tų katedrų (ir specialybių), kurioms trūko dėstytojų. Katalikų kunigų studijos Vakarų Europos universitetuose reglamentuotos nebuvo, jų išvykimas priklausė nuo bendros tvarkos. XIX a. antroje pusėje kunigų išvykas į užsienį valdžios institucijos labai akylai stebėjo arba jų visai netoleravo.

Antanas Baranauskas ir Pranciškus Albinas Simonas buvo pirmieji lietuviai, išvykę studijuoti į Miuncheno universitetą. 1864 m. pabaigoje A. Simonas grįžo su teologijos daktaro laipsniu, A. Baranauskas nebuvo įpareigotas siekti doktorato. Pastarasis, be Miuncheno, dar lankėsi Liuveno, Romos universitetuose, taigi studijų Vakarų Europoje vertę puikiai suprato. Manoma, kad lietuvių kunigų studijos Fribūro universitete ir buvo neoficialus Seinų vyskupu tapusio Antano Baranausko projektas. „Važiukite, sugrįžę daugiopai atlyginsite mokslui išėikvotus metus“, – po daugelio metų vyskupo žodžius prisimins kunigas, poetas ir pedagogas Motiejus Gustaitis.

Lietuviai kunigai tęsti studijų ir (arba) rengti disertacijas užsienyje buvo skatinami su viltimi, kad ateityje jie taps Seinų ar galbūt Kauno kunigų seminarijos dėstytojais. Kunigai Lietuvoje į išrinktuosius žvelgė, matyt, su tam tikru pavydu: „Sveikinu Tavį su „glupaste“, kurią padarei. Laimė Tavo, kad nevažiuoji į panašią [kaip] mano Girdiškę [bažnytkaimis Šilalės krašte – aut.], bet kaip girdėjau, trauki į užrubežį“, – 1911 m. lapkritį būsimam Fribūro studentui kun. Vladislovui Dzimidavičiui rašė nežinomas jo mokslo metų Kaune draugas.

Tačiau visada buvo ir tokių, kurie degė noru plėsti ir gilinti žinias. Antai Ignas Česaitis, Seinų kunigų seminarijos auklėtinis, 1913 m. atsakydamas į marijonų vienuolyno noviciato anketos klausimus tokiais žodžiais grindė savo norą mokytis: „Žinok matau, kad kiekvienoj šakoj labai mažai moku ir vargu galėčiau šiandien parapijoje pasėkmingai darbuotis. Taigi, matau didelį reikalą mokytis ir Dievui padedant tikiuosi kame nors daugiau, plačiau prasilavinti.“

1895 m. pirmasis lietuvis – kun. Juozas Stankevičius iš Miuncheno – į Fribūrą atvyko gavęs dr. Speiserio patvirtinimą, kad „Fribūro universitete kunigas lietuvis gal būt tikru studentu ir ne po tikra pravarde“. Ši nuostata atvėrė galimybes Rusijos imperijoje gyvenusiems lietuviams kunigams siekti išsilavinimo Fribūre. Šiems reikėjo tik... atrasti ligą, su kuria galėtų vykti gydytis į užsienį. Jokios kitos teisėtos galimybės gauti užsienio pasą ir kirsti Rusijos imperijos sieną iki 1905 m. lietuviai kunigai neturėjo. Suprantama, tai reiškė, kad jų studijos Fribūre bus slaptos, su slapyvardžiu (pvz., Motiejus Balandis = Motiejus Gustaitis, Juozapas Genys = Juozapas Vaitkevičius, Vincas Perkūnas = Vincas Bartuška) arba svetima pavarde (pvz., Kamilis Montvidas = Juozas Stankevičius, Augustinas Gerulis = Antanas Staniukynas, Valentinas Anys = Juozas Antanavičius).

Yra pagrindo manyti, kad vėlesniu laikotarpiu kai kurie lietuviai kunigai Fribūre kartu su tikrosiomis vartojo – kartais net ir sukeisdami vietomis – senas bajoriškas savo giminės pavardes (pvz., V. Dzimidavičius-Daumantas, Juozas Purickis-Koributas) bei saugojo su gimtine susijusią tapatybę. Palyginimui, Lietuvių informacijos biuro Lozanoje vadovas Juozas Gabrys tiksliai žinojo savo pagalbininkų – Fribūro studentų kunigų: V. Dzimidavičiaus (iš Kražių), J. Purickio (iš Jiezno) ir Antano Steponaičio (iš Triobiškių) kiltį.

Fribūro universiteto studentams iš Lietuvos ryšys su gimtuoju kraštu buvo labai svarbus – su mokslu susijusių išlaidų būta didelių, todėl reikėjo nuolatinės šeimos paramos. Apie nepriteklus galima spręsti iš giminaičių laišku turinio, plg.: „Daržai ir laukai puikūs, ypač pievos prižėlusios. Jei Dievas duos taip toliaus, tai bus geri metai. Ant kiek žinom, turit laiko, pasimelskit, kad Dievas duotų gerus metus. Kaip parvyksit, gausit duonos lig soties privalgyt!“ – rašė 1912 m. broliui į Fribūrą Vincenta Dzimidavičiūtė iš Kražių ir po pusmečio dar su nerimu klausė, ar Vladislovas gavęs 100 rublių, kuriuos jo studijoms skyrusi netolimo Plūščių dvaro savininkė P. Pšeciševskienė. Beje, nuo 1900 m. lietuvius studentus Fribūre, taip pat ir kituose universitetuose, rėmė „Amerikos lietuvių katalikų apšvietos draugija Motinėlė“ (Lietuvoje ji slapta veikė nuo 1903 m.), o 1917 m. šalpos fondą studentams iš Lietuvos įkūrė ir Fribūro universiteto draugija „Lituania“.

1899–1904 m. studentų iš Rusijos imperijos – bendrai rusų, lenkų ir lietuvių – skaičius Fribūro universitete siekė 29, 1909 m. – 100, o prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui sumažėjo iki 37. Juozo Ereto žodžiais tariant, 1919-aisiais lietuvių kolonijai Fribūre priklausė rekordinis studentų (22) ir moksleivių skaičius (3). Iš jų vėliau net devyni buvo pakviesti profesoriauti į Lietuvos aukštąsias mokyklas ir dar tuzinas – mokytojais į gimnazijas.

Remiantis Irenos Štikonaitės paskelbtu sąrašu, nuo 1895 iki 1918 m. Fribūro universitete studijavo 85 studentai vyrai ir dvi studentės moterys iš Lietuvos, įskaitant tuos, kurie tuo metu kaip savo gyvenamąją vietą nurodė Jungtinės Amerikos Valstijas (10), Seinus (3), Klaipėdos kraštą (1) ir

Liepoją (1). Iš žemėlapių akivaizdu, kad dauguma lietuvių studentų Fribūre buvo kilę iš Suvalkų gubernijos. Faktas gali būti siejamas su šio krašto gyventojų ūkine gerove, išsilavinimo siekiu ir galbūt net su aukštu tautinės savimonės lygiu.

Pirmosios Lietuvos Respublikos metais į Fribūro universitetą vyko 49 lietuviai studentai ir 11 studenčių, įskaitant tuos, kurie tuo metu kaip savo gyvenamąją vietą nurodė Lenkijos okupuotą Vilniaus miestą (3) ir kraštą (ne mažiau kaip 3), Jungtines Amerikos Valstijas (2), Sankt Peterburgą (1). 1918–1940 m. lietuvių studentų kilties vietų žemėlapyje vėl pirmauja Užnemunė; įtakos tam galėjo turėti ne tik šio krašto ūkinė gerovė, bet ir XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje susiklostę istoriniai ryšiai su Fribūru.

1941–1944 m. Fribūro universitete studijavo tik trys studentai iš Lietuvos – visos moterys, o Antrajam pasauliniam karui pasibaigus jų skaičius vėl šiek tiek išaugo (plg., 1945 m. mokėsi 9 studentai, iš jų trys moterys, kilusios iš Lietuvos).